

Верховний
Суд

Судова практика у господарських спорах щодо відповідальності за порушення зобов'язань.
Юрисдикція спорів щодо відповідальності за порушення зобов'язань.
Збитки, заподіяні у спорах щодо порушення зобов'язань

Віталій Зуєв

суддя судової палати для розгляду справ щодо земельних відносин та права власності
Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду, кандидат юридичних наук

Постанова ВП ВС від 12.02.2020 у справі № 926/16/19

- Спир про стягнення плати за проїзд великовагового транспорту автомобільними дорогами загального користування у дохід Державного бюджету України у разі, якщо суб'єктний склад сторін відповідає статті 4 ГПК України, підлягає розгляду в порядку господарського судочинства, оскільки не стосується захисту прав, свобод та інтересів у сфері публічно-правових відносин, а пов'язаний з вирішенням питання щодо стягнення коштів.

Постанова ВП ВС від 03.03.2020 у справі № 904/94/19

- У разі якщо вимоги про стягнення збитків за пільгове перевезення пасажирів виникли за прямою нормою закону, головні розпорядники державних коштів на фінансування соціальних програм виступають не як суб'єкти владних повноважень, а як боржники у зобов'язальних господарських правовідносинах. З урахуванням положень статті 21 КАС України та статті 20 ГПК України такі правовідносини не є публічно-правовими, а тому такий спір має розглядатися за правилами господарського судочинства.

Постанова ВП ВС від 13.11.2019 у справі № 922/3095/18

- Якщо між сторонами у справі владні управлінські функції не здійснювалися, такий спір не має установлених нормами КАС України ознак справи адміністративної юрисдикції та належить до юрисдикції господарських судів.

Постанова ВП ВС від 25.02.2020 у справі № 916/385/19

- Вирішення питання про юрисдикційність спору за участі ФОП залежить від того, виступає чи не виступає фізична особа як сторона у спірних правовідносинах суб'єктом господарювання та чи є ці правовідносини господарськими.
- У разі встановлення, що спір у справі виник у межах правовідносин з відшкодування шкоди, заподіяної суб'єкту господарювання діями органів місцевого самоврядування під час здійснення своїх повноважень щодо реалізації схеми розташування споруд для здійснення підприємницької діяльності шляхом демонтажу торгового павільйону, який належить на праві власності фізичній особі – підприємцю та використовується ним для провадження господарської діяльності на підставі відповідних дозволів на роботу торгового павільйону та облікової картки ФОП, такий спір за змістом спірних правовідносин, суб'єктним складом сторін спору, законодавством, що застосовується до таких правовідносин, підлягає вирішенню в порядку господарського судочинства.

Постанова ВП ВС від 03.03.2020 у справі № 922/506/19

- Спир про стягнення заподіяної неправомірними діями державного органу матеріальної шкоди/збитків (суми податкового ліміту), яка складається з основного зобов'язання (податкового кредиту), інфляційних втрат, трьох процентів річних та пені, є таким, що виник у сфері публічно-правових відносин, та відноситься до юрисдикції адміністративних судів.

Постанова ВП ВС від 07.04.2020 у справі № 910/4590/19

- Спир про стягнення з бюджету інфляційних втрат та трьох процентів річних, нарахованих на прострочену суму заборгованості бюджету з відшкодування ПДВ, належить розглядати за правилами адміністративного судочинства незалежно від того, чи поєднана така вимога з однією з вимог, зазначених у пунктах 1–4 частини першої статті 5 КАС України, або з вимогою про стягнення заборгованості бюджету з відшкодування ПДВ та чи розглянуті такі вимоги в іншій справі.

Постанова ВП ВС від 14.04.2020 у справі № 925/1196/18

- Вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень або іншим порушенням прав, свобод та інтересів суб'єктів публічно-правових відносин, або вимоги про витребування майна, вилученого на підставі рішення суб'єкта владних повноважень, розглядаються адміністративним судом, якщо вони заявлені в одному провадженні з вимогою вирішити публічно-правовий спір. Інакше такі вимоги вирішуються судами в порядку цивільного або господарського судочинства (частина п'ята статті 21 КАС України).
- Спір про стягнення коштів на відшкодування матеріальної шкоди (збитків), упущеної вигоди та моральної шкоди, завданих протиправними діями службових осіб ДПІ, є підвідомчим судам господарської юрисдикції.

Постанова ВП ВС від 11.09.2018 у справі № 910/18015/17

- Спир про стягнення з акціонерного товариства на користь його акціонера дивідендів за акціями, що були успадковані, а також інфляційних втрат та трьох процентів річних за своєю правовою природою є корпоративним, адже стосується діяльності акціонерного товариства, стороною якого є акціонер цього товариства, тобто виник з корпоративних відносин і підлягає розгляду за правилами господарського судочинства.

Постанова КГС ВС від 15.10.2019 у справі № 905/2319/17

- Як впливає з положень статті 237 ГК України, особливістю оперативно-господарських санкцій є те, що, на відміну від штрафних санкцій, до яких вдаються виключно за рішенням суду, вони застосовуються самими сторонами зобов'язання в односторонньому порядку, тобто без попередження заздалегідь. Оперативно-господарські санкції застосовують самі суб'єкти господарських відносин в оперативному порядку, тобто без звернення до судових або інших уповноважених органів і без згоди іншої сторони зобов'язання. Це, зокрема, є головною умовою застосування сторонами таких санкцій, про що має бути пряма вказівка в договорі. При цьому до суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання, можуть бути застосовані лише ті оперативно-господарські санкції, які передбачено договором.

Постанова ВП ВС від 10.12.2019 у справі № 904/4156/18

- Господарське правопорушення може полягати як у порушенні нормативно встановлених правил здійснення господарської діяльності, так і у порушенні договірних зобов'язань. Господарсько-правова відповідальність за порушення договірних зобов'язань також поділяється на встановлену законом і договірну. Необхідною умовою застосування такої відповідальності є визначення у законі чи у договорі управненої та зобов'язаної сторони, виду правопорушення, за вчинення якого застосовується відповідальність, штрафні санкції і конкретний їх розмір.
- Отже, тлумачення умов укладеного договору щодо підстав застосування відповідальності за порушення боржником грошового зобов'язання має здійснюватися у системному взаємозв'язку з положеннями чинного законодавства, які регулюють загальні засади та умови настання такої відповідальності у господарських правовідносинах.

Постанова ОП КГС ВС від 24.01.2020 у справі № 910/3362/18

- Відповідно до частини другої статті 883 ЦК України за невиконання або неналежне виконання обов'язків за договором будівельного підряду підрядник сплачує неустойку, встановлену договором або законом, та відшкодовує збитки в повному обсязі.
- Відсутність у договорі підряду окремо погоджених строків виконання кожного з видів (етапів) робіт та їх вартості не позбавляє позивача права на застосування до боржника відповідальності, передбаченої договором, зважаючи на загальну вартість невиконаних робіт та загальний термін їх виконання.

Постанова ОП КГС ВС від 13.12.2019 у справі № 910/20370/17

- Здійснюючи оцінку правомірності заявлених вимог про стягнення неустойки в порядку частини другої статті 785 ЦК України, суд обов'язково має враховувати причини невиконання орендарем зобов'язання з повернення майна в контексті його добросовісної поведінки як контрагента за договором оренди та її впливу на обставини неповернення майна орендодавцеві зі спливом строку дії орендних правовідносин.
- Отже, для застосування наслідків, передбачених частиною другою статті 785 ЦК України, необхідна наявність вини (умислу або необережності) в особи, яка порушила зобов'язання, відповідно до вимог статті 614 ЦК України. Тобто суду потрібно встановити обставини, за яких орендар мав можливість передати майно, що було предметом оренди, але умисно цього не зробив.
- При цьому варто зауважити, що обставини вчинення орендарем дій з повернення орендованого майна та відсутність у нього умислу на ухилення від повернення об'єкта оренди унеможливають застосування орендодавцем до орендаря відповідальності у вигляді неустойки в порядку частини другої статті 785 ЦК України.

Постанова ОП КГС ВС від 13.12.2019 у справі № 910/20370/17

- Підставою для застосування наслідків, передбачених частиною другою статті 785 ЦК України є, зокрема, встановлення судом обставин про те, що неповернення об'єкта оренди за договором після закінчення строку його дії відбулося з вини самого орендаря (відповідача), який не повернув і не намагався повернути об'єкт оренди орендодавцю у визначений договором строк, а продовжив користування орендованим майном.
- Водночас слід звернути увагу, що передбачена частиною другою статті 785 ЦК України неустойка є подвійною платою за користування річчю за час прострочення, а не штрафною санкцією в розумінні статті 230 ГК України.

Постанова ОП КГС ВС від 13.12.2019 у справі № 910/20370/17

- Відповідно до статті 61 Конституції України ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення.
- Одночасне стягнення орендної плати та неустойки у вигляді подвійної орендної плати, нарахованої за прострочення повернення орендованого майна, за один і той самий період користування наймачем орендованим майном (за період з дня припинення дії договору оренди до дня повернення орендованого майна за актом) є неможливим, оскільки є притягненням відповідача до подвійної відповідальності за одне й те саме правопорушення.

Постанова ОП КГС ВС від 13.12.2019 у справі № 910/20370/17

- Для застосування наслідків, передбачених частиною другою статті 785 ЦК України, необхідна наявність вини (умислу або необережності) в особи, яка порушила зобов'язання, відповідно до вимог статті 614 ЦК України. Тобто суду потрібно встановити обставини, за яких орендар мав можливість передати майно, що було предметом оренди, але умисно цього не зробив.
- При цьому варто зауважити, що обставини вчинення орендарем дій з повернення орендованого майна та відсутність у нього умислу на ухилення від повернення об'єкта оренди унеможливають застосування орендодавцем до орендаря відповідальності у вигляді неустойки в порядку частини другої статті 785 ЦК України.

Постанова КГС ВС від 20.09.2019 у справі № 909/62/18

- Застосування до відповідних позовів спеціальної позовної давності, встановленої пунктом 1 частини другої статті 258 ЦК України, є неправильним.
- Крім того, слід враховувати, що визначені статтею 785 ЦК України наслідки пов'язані з моментом припинення договору оренди (найму). Підстави припинення зазначеного виду договорів встановлені в частині другій статті 291 ГК України, згідно з якою договір оренди припиняється, зокрема, у разі закінчення строку, на який його було укладено.
- Частиною другою статті 785 ЦК України передбачено право наймодавця вимагати від наймача сплати неустойки в разі невиконання ним обов'язку щодо повернення речі. Водночас господарським судам необхідно мати на увазі, що відповідна неустойка є самостійною мірою майнової відповідальності у сфері орендних правовідносин, що визначається законодавцем як подвійна плата за користування річчю за час прострочення, і тому щодо неї застосовується загальна, а не спеціальна позовна давність.

Постанова КГС ВС від 20.12.2018 у справі № 904/1619/18

- Частина третя статті 7 Закону України «Про заходи, спрямовані на врегулювання заборгованості теплопостачальних та теплогенеруючих організацій та підприємств централізованого водопостачання і водовідведення за спожиті енергоносії» є нормою прямої дії, якою законодавець передбачив можливість звільнення боржника від відповідальності за несвоєчасне виконання грошового зобов'язання у сфері теплопостачання шляхом ненарахування йому неустойки, інфляційних втрат, процентів річних на початкову заборгованість або списання таких нарахувань.
- При цьому застосування приписів частини третьої статті 7 Закону не залежить від виконання будь-яких інших умов, окрім погашення боржником заборгованості за отриманий природний газ до набрання чинності цим Законом. Зокрема, виконання зазначеної норми не потребує включення підприємства до реєстру підприємств, що беруть участь у процедурі врегулювання заборгованості.

Постанова ВП ВС від 03.03.2020 у справі № 904/94/19

- Відсутність договору про відшкодування компенсаційних виплат за наданий залізницею пільговий проїзд не звільняє сторони від виконання господарського зобов'язання щодо відшкодування збитків за пільгове перевезення пасажирів, оскільки таке зобов'язання виникає безпосередньо із законів України і не залежить від волевиявлення сторін.

Постанова ВП ВС від 12.02.2020 у справі № 926/16/19

- У разі дотримання посадовими особами Укртрансбезпеки вимог чинного законодавства щодо проведення габаритно-вагового контролю, складання відповідної довідки, акта про перевищення транспортним засобом нормативних вагових параметрів, здійснення розрахунку плати за проїзд та ненадання перевізником доказів на спростування факту перевищення нормативно-вагових параметрів транспортним засобом, який перебуває в його користуванні, а також доказів оскарження в установленому порядку дій посадових осіб Укртрансбезпеки щодо фіксування правопорушення та нарахування стягуваної суми збитків, позовні вимоги про стягнення плати за проїзд (збитків держави) автомобільними дорогами загального користування великоваговим транспортним засобом підлягають задоволенню.

Постанова ВП ВС від 12.02.2020 у справі № 926/16/19

- У разі дотримання посадовими особами Укртрансбезпеки вимог чинного законодавства щодо проведення габаритно-вагового контролю, складання відповідної довідки, акта про перевищення транспортним засобом нормативних вагових параметрів, здійснення розрахунку плати за проїзд та ненадання перевізником доказів на спростування факту перевищення нормативно-вагових параметрів транспортним засобом, який перебуває в його користуванні, а також доказів оскарження в установленому порядку дій посадових осіб Укртрансбезпеки щодо фіксування правопорушення та нарахування стягуваної суми збитків, позовні вимоги про стягнення плати за проїзд (збитків держави) автомобільними дорогами загального користування великоваговим транспортним засобом підлягають задоволенню.

Постанова КГС ВС від 20.12.2019 у справі № 916/410/19

- Для притягнення сторони до відповідальності у вигляді відшкодування збитків за неналежне виконання зобов'язань за договором необхідно довести наявність у діях такої сторони складу цивільного правопорушення.
- Отже, якщо позивачем не доведено факту існування між сторонами договірних відносин перевезення та факту приймання відповідачем будь-якого вантажу до перевезення, то немає підстав для притягнення його до відповідальності у вигляді відшкодування збитків.

Постанова ВП ВС від 20.09.2018 у справі № 925/230/17

- У користувача земельної ділянки обов'язок сплатити земельний податок виникає лише після державної реєстрації за такою особою права постійного користування земельною ділянкою. І в такому разі належним способом захисту є стягнення земельного податку, а не збитків. Відповідно, належним позивачем має бути орган доходів і зборів, а не міська рада як уповноважена власником землі особа.
- При цьому у спорах про стягнення коштів за користування земельною ділянкою до моменту оформлення особою права користування нею власник має право на отримання безпідставно збережених коштів (у порядку статті 1212 ЦК України), а не на відшкодування збитків (у порядку глави 82 ЦК України). Тобто право на відшкодування збитків виникає в особи в деліктних зобов'язаннях, де вина заподіювача збитків є обов'язковим елементом настання відповідальності. Відносини щодо повернення безпідставно збережених коштів чи майна є кондикційними, в яких вина не має значення, а важливим є лише факт неправомірного набуття (збереження) майна однією особою за рахунок іншої.

Постанова КГС ВС від 16.04.2020 у справі № 904/5489/18

- У разі заподіяння власникам транспортних засобів збитків унаслідок ДТП, яка сталася через незадовільне утримання доріг, такі збитки має бути відшкодовано власниками доріг або уповноваженими ними органами.

—
Верховний
Суд

Дякую за увагу!